

Daniel Zec

Muzej likovnih umjetnosti, Osijek

Modernistička sastavnica u opusu Oscara Nemona i kontekst modernizma i avangardnih kretanja u Bruxellesu (1925. – 1936.)

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 18. 8. 2020.

UDK 73Nemon, O.

7.036/.038(493Bruxelles)“1925/1936“

DOI doi.org/10.31664/ripu.2020.44/1.10

Sažetak

Rad iznosi na vidjelo umjetničku formaciju kipara Oscara Nemona u pravcu modernizma te njegovu participaciju u modernističkim kretanjima na likovnoj sceni u Belgiji tijekom djelovanja u Bruxellesu od 1925. do 1936. godine. Nemonova inspiracija konstruktivizmom, postkubizmom i geometrijskom stilizacijom interpretira se u kontekstu suvremenih pravaca, umjetničkih grupa i njihovih nositelja u

Bruxellesu 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća. Analiziraju se veze Oscara Nemona s René Magritteom i nadrealizmom. Analiziraju se, stilski determiniraju i valoriziraju do sada neistraženi primjeri modernističke skulpture u Nemonovu briselskom opusu, pri čemu se razmatraju stilske odrednice: kubizam, konstruktivizam, art déco, ekspresionizam.

Ključne riječi: Oscar Nemon, skulptura, modernizam, avangarda, kubizam, konstruktivizam, art déco, nadrealizam, Bruxelles

Uvod

Mimo portretnoga kiparstva s uporištem u realizmu, koje je predstavljalo središnji dio umjetničke produkcije Oscara Nemona (1906. – 1985.)¹ tijekom njegova djelovanja u Bruxellesu (1925. – 1936.), ovaj je umjetnik istovremeno ostvario i jednu zasebnu, opsegom radova vrlo ograničenu, ali idejno i stilski posve različitu dionicu unutar svoga kiparskoga opusa: ona pripada modernizmu te korespondira suvremenim tokovima moderne umjetnosti u Belgiji i u Europi. Modernistička sastavnica u opusu Oscara Nemona dosad nije bila istražena, a u stručnoj literaturi je površno prikazana: hipotetsku konstrukciju o Nemonovu avangardnom djelovanju te vezama s Renéom Magritteom i belgijskim nadrealistima oblikovao je Vlastimir Kusik.² Nemonov modernistički angažman interpretiran je kroz vezu s postkubističkim i konstruktivističkim tendencijama u Belgiji.³ Detaljno je obrađena samo idejna sastavnica Nemonova utopijskog projekta *Sustava univerzalne etike*.⁴

Novim istraživanjem, temeljenim na analizi arhivskoga gradiva i konkretnih primjera umjetničkih radova, modernistička sastavnica u opusu Oscara Nemona na ovome se mjestu temeljito vrijednosno-kritički interpretira, a dosadašnje se pogrešne ili nepotpune spoznaje korigiraju i nadopunjuju.*

Umjetnička formacija Oscara Nemona u pravcu modernizma i prvi doticaji s avangardom. *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes, Pariz, 1925.*

Nemonov modernistički senzibilitet formira se i inicijalna iskustva s avangardnom umjetnošću nastupaju neposredno prije njegova dolaska u Bruxelles, pa ih je važno uzeti u obzir jer predstavljaju uporište Nemonovih kasnijih kretanja na liniji modernizma.

Osvrnuvši se na svoje preokupacije u ranijoj fazi svoga umjetničkoga usavršavanja, Oscar Nemon navodi kako je u Bruxellesu »eksperimentirao sa suvremenim tendencijama – konstruktivizmom«. ⁵ Ključni događaj koji je odredio Nemonov interes za konstruktivizam i geometrijsku stilizaciju oblika bio je njegov posjet čuvenoj *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* 1925. godine u Parizu, gdje je na njega dubok dojam ostavio konstruktivistički sovjetski paviljon Konstantina Meljnikova i izložba suvremenih ruskih umjetnika. Nemon o sovjetskom paviljonu govori na više mjesta, ⁶ ističući kako »njegovu vrijednost tada nitko nije razumio, osim što je svima bilo jasno kako izražava novu ideju«. ⁷ Iako se pred »apstraktnim oblicima« ruskoga konstruktivizma, »koji su običnome čovjeku izgle-

dali nepovezano i nesuvislo⁸ našao prvi put, Nemon ih s instinktivnom lakoćom iščitava i razumije.

Utjecaj različitih modernističkih pravaca i njihovih manifestacija, a posebno modernističkih derivacija kubizma te ruskog konstruktivizma kao oblikovnog stila i Meljnikovljeve arhitekture kao primarnog uzora, zarana je formirao Nemonovu svijest o modernitetu i stilsko-morfološkim mogućnostima te prostorno-plastičkim vrijednostima suvremene umjetnosti. Oscar Nemon bio je jedan od rijetkih umjetnika s naših prostora koji pri svom pariškom hodočašću nisu propustili suvremeni likovni trenutak. Štoviše, Nemon je tu likovnu suvremenost prigrlio i apsorbirao je, a koliko su njegovi dojmovi bili duboki i stavovi afirmativni, evidentno je iz njegovih kasnijih memoarskih zabilješki.⁹

Nemon je posjetio i veliku Svjetsku izložbu koja je u Parizu bila održana 1937. godine. Uspoređujući je s onom iz 1925. godine, na kojoj ga je fascinirao modernizam smjelih konstruktivističkih linija sovjetskoga paviljona, sada je bio posve razočaran arhitekturom i skulpturom paviljona iste zemlje, koje doživljava banalnim i pretencioznim. Bio je posve svjestan državne kontrole nad umjetnošću u totalitarnim sustavima moći te podređenosti umjetničke prakse ideološkim principima. Uspoređujući sovjetski i njemački paviljon, koji su se na izložbi 1937. godine nalazili jedan nasuprot drugome, konstatirao je kako je umjetnički izraz, posve odsutan u totalitarnome okruženju, ustupio mjesto vulgarnoj simbolici i mediokritetskom ukusu.¹⁰

Oscar Nemon i modernističke tendencije u Bruxellesu

Moderna umjetnost međuraća u Belgiji reflektirala je glavne trendove internacionalne avangarde i manifestacije stilskih formacija modernizma u Europi. Ekspresionizam, kubizam, futurizam, konstruktivizam, De Stijl, »čisti plasticizam« (*Plastique Pure*), dadaizam i nadrealizam historijski su avangardni stilovi i pokreti koji rezoniraju u belgijskom modernizmu međuraća u časopisima, na izložbama te konačno u stvaranju belgijskih umjetnika. Izdvajaju se ipak dva stilska pokreta – nadrealizam i flamanski ekspresionizam – kojima se, iako i jedan i drugi imaju izvorište izvan Belgije, pripisuje autonomnost.¹¹ U Belgiji će nadalje ekspresionizam i kubizam, dva antagonistička izričaja, postići uspješnu sintezu. Jednako tako, potencijal kubističke morfologije naveo je mnoge mlade belgijske umjetnike na istraživanje mogućnosti geometrijske apstrakcije.¹² Situacija s (post)kubističkim refleksijama u Belgiji nije slučajna, zbog toga što u periodu »između 1914. i 1922. godine u Europi procvat doživljavaju različite postkubističke tendencije«.¹³ Belgijska apstraktna umjetnost, u osnovi konstruktivistička ili geometrijska, derivirana je iz kubizma, a na belgijski konstruktivizam snažno je utjecao i nizozemski De Stijl.¹⁴

Drugi neposredni izvor utjecaja na Nemonovu inspiraciju konstruktivizmom, postkubizmom i geometrijskom stilizacijom, treba dakle tražiti u kontekstu suvremenih pravaca, umjetničkih grupa i njihovih nositelja u Europi te posebno u Bruxellesu 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća. Izravan primjer

davali su istaknuti belgijski modernistički kipari – poput, primjerice, Oscara Jespersa, Oscara De Clercka, Emiela Poutoua, Josepha Cantréa i Dolfa Ledela – čiji individualni izričaj karakterizira geometrijska stilizacija figure, a neki od njih u to su vrijeme bili prisutni na likovnoj sceni u Bruxellesu.

Za kontekstualizaciju Nemonovih inklinacija konstruktivizmu, između ostaloga značajno je djelovanje umjetničke grupe *7 Arts*,¹⁵ koja je bila aktivna u Bruxellesu od 1922. do 1929. godine.¹⁶ Oscar Nemon međutim nije bio povezan s tom grupom, unutar koje nije djelovao niti jedan belgijski kipar izuzev Victora Servranca, koji je radio apstraktne slike i skulpture. Grupa *7 Arts* značajnije je zadužila belgijski modernizam po tome što je izdavala istoimeni časopis *7 Arts*, koji je bio »glasilo najnaprednijeg modernizma u Belgiji i istinski bilten internacionalne avangarde«.¹⁷ Tjedni časopis *7 Arts* dragocjen je dokument za poznavanje moderne umjetnosti i umjetničke evolucije u Belgiji tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća. Donosio je priloge o različitim avangardnim pojavama, umjetnicima i njihovim djelima u Belgiji i u Europi – između ostaloga i tekst Ljubomira Micića o zenitizmu.¹⁸

Oscar Nemon, René Magritte i nadrealizam

Jedini autentični i potvrđeni izvor za podatak da je tijekom svoga boravka u Bruxellesu Oscar Nemon bio u kontaktu s belgijskim slikarom Renéom Magritteom i s belgijskim nadrealističkim pjesnikom Marcelom Lecomteom, do sada je bilo svjedočenje samoga Oscara Nemona. Premda za taj Nemonov iskaz nisu bile pronađene potvrde u arhivskim ili drugim izvorima, uvažavan je kao vjerodostojna činjenica Nemonove biografije.

U svojim memoarima Nemon piše: »Upoznao sam umjetnike i pjesnike moje generacije – Renéa Magrittea, slavnoga slikara nadrealizma, i Marcela Lecomtea, njegova nerazdvojnog druga koji je postao moj blizak prijatelj«.¹⁹ U intervjuu, koji je s njim vodio Vlastimir Kusik, Nemon je izjavio: »bio sam prijatelj Renéa Magrittea, surrealiste; mi smo bili u toj grupi s Magritteom. I svi smo gladovali – u ono vrijeme mogao sam imati jednog Magrittea na poklon, kao jednu običnu činjenicu među umjetnicima, ali nitko nije mislio na to (...) Ono što je nas interesiralo je bilo preživjeti, platiti stan i hranu«.²⁰

Postoji, međutim, barem jedan arhivski izvor koji potvrđuje Nemonovo kazivanje. René Magritte u jednom svom pismu, upućenom iz Londona 1937. godine Jeanu Louisu Scutenaireu,²¹ piše kako je ondje upoznao Oscara Nemona, »Freudova kipara i Lecomteova prijatelja«, nazivajući ga »vrstom Lecomtea koji bi izrađivao fotografije od gline« (*J'ai fait la connaissance ici de Nemon, le sculpteur de Freud, un ami de Lecomte très bibidal²² /.../ tu comprends ce que je veux dire: une sorte de Marcel Lecomte qui ferait des photos en terre glaise*).²³

Magritte je u Londonu boravio u veljači i ožujku 1937. godine, kako bi ondje po narudžbi imućnoga britanskoga

1. Oscar Nemon uz skulpturu *Most života*, oko 1936.

Oscar Nemon with his sculpture Bridge of Life, around 1936

(Henry Moore Institute Archive, Papers of Oscar Nemon /HMIA, PON/, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

kolekcionara i pokrovitelja nadrealističkog pokreta Edwarda Jamesa (1907. – 1984.) naslikao tri monumentalna platna za njegovu kuću u Londonu. Magritte je održao i predavanje u The London Gallery, u kojoj je tada bila postavljena izložba mladih belgijskih umjetnika.²⁴ Nemonov atelijer u ulici Lyall br. 11 nalazio se četrdesetak minuta hoda od Jamesove kuće u ulici Wimpole br. 35, gdje je boravio Magritte radeći na slikama, a The London Gallery nalazila se na pola puta, u ulici Cork br. 28.

The London Gallery je od 1938. godine vodio Magritteov bliski prijatelj E. L. T. Mesens²⁵ i pod njegovom upravom Galerija je postala središtem nadrealističkog pokreta u Velikoj Britaniji. Prva izložba u Galeriji pod Mesensovom upravom bila je Magritteova samostalna izložba 1938. godine.²⁶ Mesens je, također, bio glavni urednik avangardnog časopisa *London Bulletin*, koji je kao izdanje *The London Gallery* izlazio od travnja 1938. do lipnja 1940. godine.²⁷ U srpanjskom izdanju časopisa *London Bulletin* iz 1938. godine objavljen je članak s fotografijama Nemonovih portretnih skulptura Sigmunda Freuda.²⁸

Vrlo je velika vjerojatnost da su se Nemon i Magritte prvi put susreli upravo u Londonu, u veljači 1937. godine – što proizlazi iz navedenog Magritteova pisma – a ne u Bruxellesu, kako se dosad smatralo. Nemonovo kazivanje kako je »bio u grupi s Magritteom« može se stoga povezati s događanjima iz 1937. i 1938. godine, koja uključuju Magritteov boravak u Londonu, njegovo izlaganje u The London Gallery i pokretanje časopisa *London Bulletin*.

Magritteovo pismo barem potvrđuje podatak da Nemonovo i Lecomteovo prijateljstvo datira prije Nemonova odlaska u London.

O tome da je Oscar Nemon s Renéom Magritteom u Bruxellesu dijelio stan ili čak atelijer, nema nikakvih potvrda u dosad istraženim izvorima, pa stoga taj podatak, koji proizlazi iz idejne rekonstrukcije tog isječka Nemonove biografije,²⁹ treba odbaciti. Adrese na kojima je u Bruxellesu stanovao Oscar Nemon³⁰ ne poklapaju se s adresama na kojima je u to vrijeme stanovao Magritte.³¹

Nadalje, iako je poznao i Magrittea i Lecomtea, a moguće i Mesensa, nema nikakvih potvrda za Nemonovu eventualnu pripadnost belgijskom odnosno briselskom ili internacionalnom nadrealističkom krugu, bilo po liniji likovnoga stvaranja ili sudjelovanja u djelovanju grupe briselskih nadrealista. U Nemonovu opusu nema radova koji bi se mogli nazvati nadrealističkima. Jedina njegova skulptura koja bi se, uz ograde, mogla okarakterizirati kao djelo »nadrealističke imaginacije«,³² bila je skulptura *Most života*, kompozicija monumentalnih dimenzija iz 1936. godine koja, kao i ostale Nemonove modernističke skulpture briselskoga razdoblja, nažalost nije sačuvana. Prikazivala je izduljene ležeće figure žene i muškarca u naglašeno horizontalnoj kompoziciji, pripijene u ljubavnom zagrljaju. Figure su oblikovane pojednostavljeno, bez realističke doslovnosti i opisnosti. S nadrealističkom imaginacijom više veze ima inscenirana fotografija Nemona kako usnuo leži uz tu skulpturu (sl. 1). Zanimljivo su tanke niti poveznice Nemonova *Mosta života* s djelima briselskih nadrealista ili konkretno Magritteovim slikama, koje su Nemonu eventualno mogle poslužiti kao predložak: slika *Les Jours gigantesques* (1928.) i crtež s istim motivom *L'aube désarmée* iz 1928. godine, koji je objavljen u nadrealističkom časopisu *Distances* u Parizu 1928. godine, imaju donekle sličan motiv – muškarca koji uranja u

tijelo žene – no Magritteova slika zlokobnije je i agresivnije seksualnosti.

Ovo je bila jedna od rijetkih Nemonovih figuralnih kompozicija, a posve je jedinstvena po svojim velikim dimenzijama.³³ Skulptura *Most života* zasigurno je bila najimpozantnije djelo na Nemonovoj samostalnoj izložbi održanoj 1936. godine u njegovu atelijeru u Rue Thérésienne 8.³⁴

Nemonova skulptura *Most života* dovršena je dvije godine nakon jednoga od ključnih događaja za belgijski nadrealizam. Naime, iako su se belgijski nadrealisti distancirali od francuske nadrealističke matice, u *Palais des Beaux-arts* u Bruxellesu 1934. godine održana je prva internacionalna izložba nadrealizma, pod pokroviteljstvom francuskog časopisa *Minotaure*. Na otvaranje je došao André Breton i održao predavanje *Qu'est-ce que le surréalisme?*, ukazujući na relacije i razlike između francuske i belgijske skupine nadrealista.³⁵

Kod razmatranja Nemonove veze s belgijskim modernistima ostaje se pri prije³⁶ donesenim zaključcima: kada govorimo o modernističkim tendencijama u opusu Oscara Nemona, umjesto na nadrealizam, pozornost treba usmjeriti prvenstveno na postkubistička stilsko-morfološka rješenja, koja se zasnivaju na geometrijskoj stilizaciji. Međutim, u svjetlu novih saznanja o kontaktu i poznanstvu Oscara Nemona s Réneom Magritteom – o tome da je Nemon Magrittea najvjerojatnije upoznao u Londonu 1937. godine, a ne tijekom svoga desetogodišnjeg boravka u Bruxellesu – treba korigirati prije iznesenu tezu po kojoj se pretpostavljalo kako je upravo Réne Magritte mogao biti sponom između Nemona i kruga umjetnika vezanih za briselsku avangardnu umjetničku grupu *7 Arts*.³⁷

Modernistička skulptura u briselskom opusu Oscara Nemona: radovi s obilježjima geometrijske stilizacije

Nemon je fotografski dokumentirao gotovo sve svoje radove, pa je velik broj fotografija njegove portretne plastike iz briselskoga perioda sačuvan. Osim portreta, fotografirao je i svoje eksperimentalne skulpture, čak i kada su bile u stadiju nedovršenih skica u glini. Iako su gotovo sve Nemonove modernističke skulpture danas izgubljene, njihova fotodokumentacija navodi na zaključak kako je modernistička sastavnica Nemonova briselskoga opusa u kvantitativnom smislu bila vrlo oskudna. Među dokumentiranim kiparskim radovima od posebne su važnosti *Portret Pierrea de Soetea* (1929.), studija *Négateur* (1930.) te druge geometrijski koncipirane figuralne kompozicije, nadalje reljefi s geometrijski stiliziranim figurama i plakete.

Portret Pierrea de Soetea (1929.)

O Nemonovu portretu kipara Pierrea de Soetea (sl. 2, 3) 1929. godine izvijestili su belgijski dnevni listovi i časopisi, a uz kratke komentare, začinjene primjesom skepse, ironije i novinarskog senzacionalizma, reproducirana je i fotografija Nemona kako radi na toj skulpturi. Nemon je kao mladi umjetnik dobio pozornost možda upravo zahvaljujući re-

2. Oscar Nemon, *Portret Pierrea de Soetea*, 1929.

Oscar Nemon, *Portrait of Pierre de Soete*, 1929

(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

putaciji de Soetea, etabliranoga kipara u čijem je atelijeru u Bruxellesu u to vrijeme radio.

Le Soir donosi fotografiju Nemona kako radi na skulpturi, dok mu de Soete pozira, s objašnjenjem: »Mladi jugoslavenski kipar Oscar Nemon na vrlo osoban način obradio je poprsje kipara Pierrea de Soetea.«³⁸ Fotografija Nemona kako radi na skulpturi objavljena je i u *La Gazette de Charleroi*, pod naslovom »Moderna umjetnost!« i s komentarom: »strastveni modernist Oscar Nemon u ovom trenutku dovršava bistu poznatoga belgijskog kipara Pierrea de Soetea. Možda mu je i nalik, ali...«³⁹ Ilustrirani časopis *Mon Copain* objavljuje fotografiju de Soeteove glave i kraj nje detalj glave Nemonova portreta, uz tumačenje: »Gorljivi modernist Oscar Nemon u ovom trenutku dovršava bistu poznatoga belgijskog kipara Pierrea de Soetea. Reći ćete da ovaj gospodin baš i nema jako neobičnu glavu. Zašto je onda objavljujemo u časopisu *Mon Copain*? Iz razloga što smo imali potrebu pokazati kako je tu istu glavu doživio jedan naš moderni kipar.«⁴⁰

I osječki *Hrvatski list* piše o »Nemonovu uspjehu s tom bistom«, opisujući je kao »do krajnosti izobličenu i silovito stiliziranu radnju, koja ipak ima potpuno naravan izraz«. I još: »To se djelo u Belgiji mnogo diskutovalo, hvalilo i kudio. No, ondje se mnogo ne piše, o stvarima koje ništa ne znače.«⁴¹

Portret Pierrea de Soetea Nemon je izložio na velikom Salonu u organizaciji *Société des Artistes Français* u *Grand Palais Champs-Élysées* u Parizu 1929. godine.⁴²

Nemon je ovim svojim djelom evidentno privukao pozornost dokazujući se kao modernistički kipar, kakvim su ga belgijski listovi proklamirali. Koje su stilsko-morfološke odlike te skulpture, bliske modernističkoj estetici stroja? Njezina je kompozicija podređena zakonu bloka, s naglašenim ostrim bridovima. Tijelo, ruke i šake, koje stišću čekić i dljetu, zatvorene su unutar pravokutnih obrisa kompozicije čiji

3. Oscar Nemon uz *Portret Pierrea de Soetea*, 1929.
Oscar Nemon with his Portrait of Pierre de Soete, 1929
 (HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
 Institute Archive)

okvir probija jedino glava, čime se stvara dinamični odnos prostora i strogo rezanih stereometrijskih dijelova volumena. Glava je tretirana kao portret, iako su svi detalji strukture lica pojednostavljeni oštrobridnom geometrijskom stilizacijom. Lice nije podvrgnuto radikalnoj kubističkoj analizi, nije raskopano i distorzirano, nije fragmentirano po načelu više uzastopnih isprekidanih točaka pogleda, već je ostalo u granicama prepoznatljivosti modela. Kvaliteta ove skulpture bila je u cjelini njezine kompozicije, unutar koje je glava, koja nosi portretne odlike, integralni dio.

Créateur i Négateur (1930.)

Na svojoj prvoj samostalnoj izložbi u Bruxellesu, koja je bila održana od 1. do 10. studenoga 1930. godine u Galeriji *Toison D'Or*, Oscar Nemon izlagao je zajedno s ruskim slikarom Leonidom Frechkopom. Izložio je svega sedam radova,⁴³ no u zasebnom prostoru, predstavivši se s dvije stilski i tematski različite vrste skulptura – dječjim portretima vrlo diskretne geometrijske stilizacije te dvjema monumentalnim studijama: *Créateur* (Tvorac) i *Négateur* (Poricatelj) izrazite geometrijske stilizacije. Skulptura *Négateur* (*Etude pour Le Négateur*) (sl. 4 i 5) zabilježena je na fotografijama, a zbog sličnosti s Nemonovom fizionomijom može se tumačiti kao autoportret. Za skulpturu *Créateur* nema podataka o tome kako je izgledala.

Na pretpostavljenom Nemonovu autoportretu, odnosno studiji za *Poricatelja*, detalji lica raščlanjeni su na sličan način kao i kod *Portreta* Pierrea de Soetea, na pravokutne plohe oštih bridova i različitih visina što tvore dinamičan splet dijagonalnih i cik-cak linija i sjena. Oblik glave i ovdje je podređen masi kubusnog oblika, a kosa i brada oblikovani su grubom teksturom, u kontrastu s glatkim fasetama kojima je izrezano lice. Nemon je načinio upečatljiv profil

4. Oscar Nemon, *Etude pour Le Négateur*, 1930.
Oscar Nemon, Etude pour Le Négateur, 1930
 (HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
 Institute Archive)

glave monumentalnih dimenzija, kojemu pridonosi različit tretman površina dvaju dijelova kompozicije oštro odijeljenih dijagonalom.

Kritičarima, koji su o izložbi izvijestili, više su se svidjeli portreti, dok su o dvjema velikim kompozicijama imali različita stajališta. Iz novinskih članaka objavljenih u šest različitih dnevnih tiskovina, u kojima su iznesene ocjene dviju navedenih modernističkih skulptura, može se steći uvid u to kako su Nemonovi izleti u radikalnije modernističko preoblikovanje skulpture bili kritički prihvaćeni, i kako su njegovi radovi tada stilski interpretirani, odnosno koji su likovni pravci s njima dovođeni u vezu. Termine »(neo)kubizam« i posebice »konstruktivizam«, kojima su opisivani, danas prihvaćamo u širem smislu oblikovne srodnosti, a ne u smislu decideranog određivanja stilske pripadnosti tim dvama pravcima.

Autor članka u *Le Soir* dvije Nemonove skulpture uspoređuje s djelima Ivana Meštrovića, reminiscirajući *Vidovdanski hram*, ali utvrđuje i njihove distinktivne posebnosti:

»Kad se ovaj jugoslavenski kipar laća monumentalne skulpture, u kušnji je prisjetiti se zdanja na Kosovu. Međutim, to traje samo trenutak s obzirom na to da je njegova

5. Oscar Nemon pokraj skulpture *Etude pour Le Négateur*, 1930. Oscar Nemon next to his sculpture *Etude pour Le Négateur*, 1930 (HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

umjetnička težnja samo blago vezana uz Meštrovićevu. Njegove studije Mojsija i Isusa – stvaratelja i sanjara – pojednostavljene su u velikim geometrijskim blokovima te imaju ekspresivnu snagu i duhovnu vrijednost, a kao takve bi mogle zablistati u punom sjaju ukoliko se autorov san o velikom simboličkom ostvarenju jednog dana ostvari«.44

Opaska o »velikom simboličkom ostvarenju« zasigurno se odnosi na projekt *Hrama univerzalne etike*, koji je Nemon tada razrađivao, a koji će javno obznaniti 1933. godine. Vrlo je vjerojatno da su skulpture *Créateur* i *Négateur* zamišljene kao dio *Hrama (Centra) univerzalne etike*.

Autor članka u *La Meuse* više pozornosti posvećuje dječjim glavama, za koje kaže da su »na razini slavni klasika«, ali kod kojih su »podloga i kadriranje profila kubistički«. O drugim radovima piše sljedeće:

»Moderna se umjetnost razvija. Od kubizma se vraća plastičnosti, međutim, jednoj zatvorenijoj plastičnosti. Umjetnik više brine o izmjeni planova i daje im sve više prostora. Sve više naglašava kombinaciju zaobljenih ispupčenja i oštih bridova, što daje vrlo živ rezultat. Simbolične kompozicije g. Nemona koji izlaže u Galeriji *Toison d'Or* u Bruxellesu ostavljaju nas prilično ravnodušnima. Ta je umjetnost dekorativna i bogata istaknutim bridovima, onakva kakvu vole njemački i bečki umjetnici«.45

Osvrt u listu *Le Peuple* Nemonove radove opisuje kao djela »konstruktivističke« ili »neokubističke« estetike:

»Prvi put ćemo u Bruxellesu vidjeti neka od djela mladog jugoslavenskog kipara Nemona, podrijetlom iz zemlje koja se diči Meštrovićem, jednim od najvećih umjetnika današnjice. G. Nemon izlaže nekoliko dječjih glava izvedenih u impresionističkoj tehnici te, s druge strane, dvije studije potpuno drukčije, konstruktivističke ili (ako vam je draže) neokubističke estetike, odnosno dvije figure filozofskog predznaka nazvane 'Négateur' i 'Créateur'. G. Nemon je zanimljiv umjetnik koji zaslužuje povjerenje«.46

O »konstruktivnom aspektu« Nemonovih radova zabilježeno je i u *La Nation Belge*:

»Oscar Nemon pokazuje nam nekoliko skulptura kojima dominira konstruktivni aspekt. Istaknuti bridovi snažno su suprotstavljeni. Kao takvi prisutni su u formi fragmenata arhitektonske cjeline na koju je, kako bismo fragmente valjano shvatili, nužno obratiti pažnju. U svakom slučaju, cjelina ostavlja moćan dojam snažne i nepokolebljive volje«.47

Journal de Charleroi bilježi:

»...ako nas njegova simbolička djela podsjećaju na ona predstavnika njemačke i bečke mlade škole, onda su njegove dječje glave, s druge strane, dostojne velikih klasika, ali u isto vrijeme vrlo moderne. Nemon u svojim djelima zadržava sve ono što u umjetnosti kubizma, zahvaljujući naglašavanju planova, djelu može dati životnost. Također, ne odbacuje predložak te suprotstavljanjem bridova i ispupčenih dijelova skulpture obogaćuje snažnom živopisnošću...«.48

6. Oscar Nemon, *Kompozicija s dvije figure*, oko 1930.
Oscar Nemon, *Composition with Two Figures*, around 1930
(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
Institute Archive)

7. Oscar Nemon, *Geometrijska kompozicija s dvije figure*, oko 1930.
Oscar Nemon, *Geometric Composition with Two Figures*, around
1930
(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
Institute Archive)

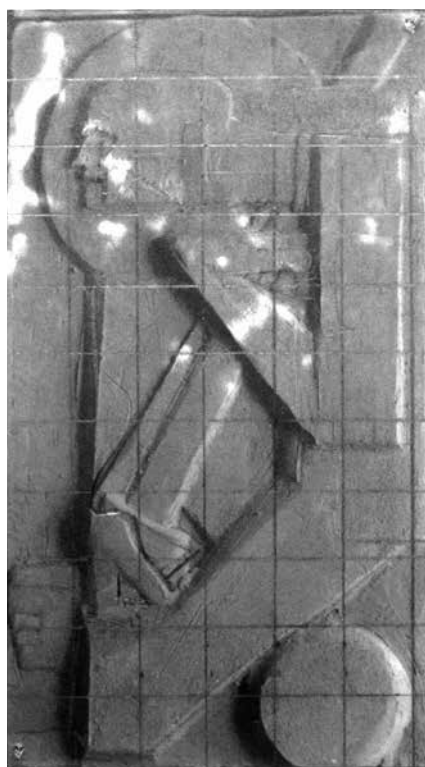
Za list *L'Horizon* o Nemonovoj izložbi piše belgijska povjesničarka umjetnosti Marguerite Devigne,⁴⁹ suzdržavajući se od stilske kategorizacije njegovih izloženih djela, no Nemona uspoređuje s modernim pariškim i berlinskim kiparima, a posebno s belgijskim modernističkim kiparom Oscarom De Clerckom:

»...Oscar Nemon izložio je skulpture izrazito osebujnog stila, poprsje muškarca (*M. G...*) i zanimljivo shvaćene glave djece. Ovaj slikar vuče poveznice s Oskarom De Clerckom te još više s modernim kiparima iz Pariza i Berlina. Ova mala izložba pokazuje kako valja pratiti kipareva buduća ostvarenja.«⁵⁰

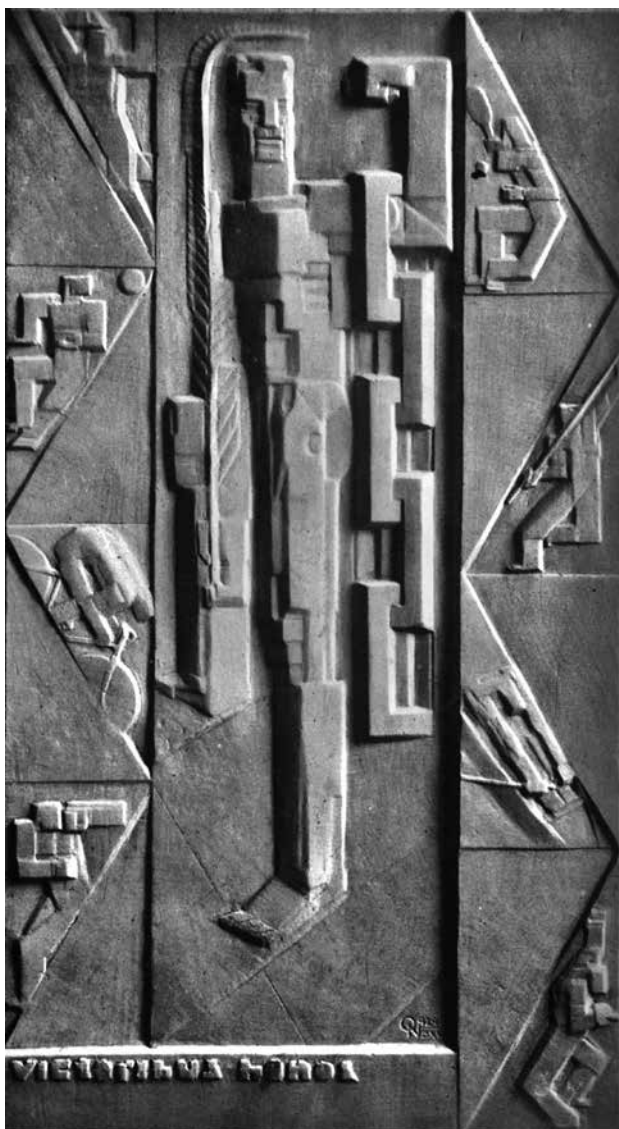
Usporedba s De Clerckom utemeljena je samo u općenitom smislu. Obojica umjetnika posezala su za geometrijskom stilizacijom, ali su je u svojim djelima implementirala na različite načine.

Zanimljivo je da osječke novine 1934. godine prenose kako je »u Bruxellesu Nemon postigao prema pisanju dnevnih listova i časopisa glas uvaženog kipara i pobornika novoga smjera u likovnoj umjetnosti.«⁵¹

Nemonovoj modernističkoj dionici pripadaju još dvije veće fotografijama zabilježene skulpturalne kompozicije, obje neutvrđenoga naslova. Jednu karakterizira vertikalna

8. Oscar Nemon, *stilizirana muška figura*, oko 1929.
Oscar Nemon, *stylized male figure*, around 1929
(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
Institute Archive)

9. Oscar Nemon, stilizirana muška figura, oko 1929.

Oscar Nemon, stylized male figure, around 1929

(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

10. Oscar Nemon, *Victoribus honos*, plaketa, 1929.

Oscar Nemon, Victoribus honos, plaque, 1929

(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

11. Oscar Nemon, *Ljubavni par*, oko 1929.

Oscar Nemon, Lovers, around 1929

(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

kompozicija s dvije figure, sjedećom muškom koja na ramenima nosi žensku figuru (sl. 6). Druga skulptura (sl. 7) odaje oblikovna obilježja konstruktivističke estetike. Odlikuje se dinamičnom kompozicijom vertikalno i dijagonalno usmjerenih prizmatičnih volumena, vrlo robusnoga izgleda. Predstavlja dvije figure čiji je prikaz radikalno geometrijski pojednostavljen, na samom rubu apstrakcije. Skulptura obrađuje temu ljubavnoga para, odnosno zagrljaja muškarca i žene, koju je Nemon razrađivao u različitim varijantama i oblicima u više svojih skulptura i crteža.

Nemon je geometrizam primjenjivao na još nekim svojim radovima. Primjerice, na stiliziranim figurama oblikovanim geometrijskim ploham u plitkom reljefu (sl. 8, 9) te na plaketama koje je u to vrijeme radio (sl. 10). Treba izdvojiti reljef s motivom para u čvrstom zagrljaju, isprepletenih udova, oblikovanih snažnom geometrijskom stilizacijom i oštrim lomovima obrisnih linija (sl. 11).

Stilsko-morfološka razmatranja modernističke sastavnice u briselskom opusu Oscara Nemona: kubizam, konstruktivizam, *art déco*, ekspresionizam

Formulacijom »kiparstvo oštrog brida: geometrizirajuće tendencije u skulpturi« mogao bi se obuhvatiti jedan specifičan stilsko-morfološki fenomen kiparskoga stvaranja koji se javlja između dvaju svjetskih ratova, a koji artikulaciju svoga oblikovnog i stilskoga idioma duguje avangardnim likovnim pravcima koji se pojavljuju od početka 20. stoljeća – od, prvenstveno, kubizma – a nadalje futurizma, geometrijske apstrakcije i konstruktivizma pa sve do njihove artdekoovske asimilacije.

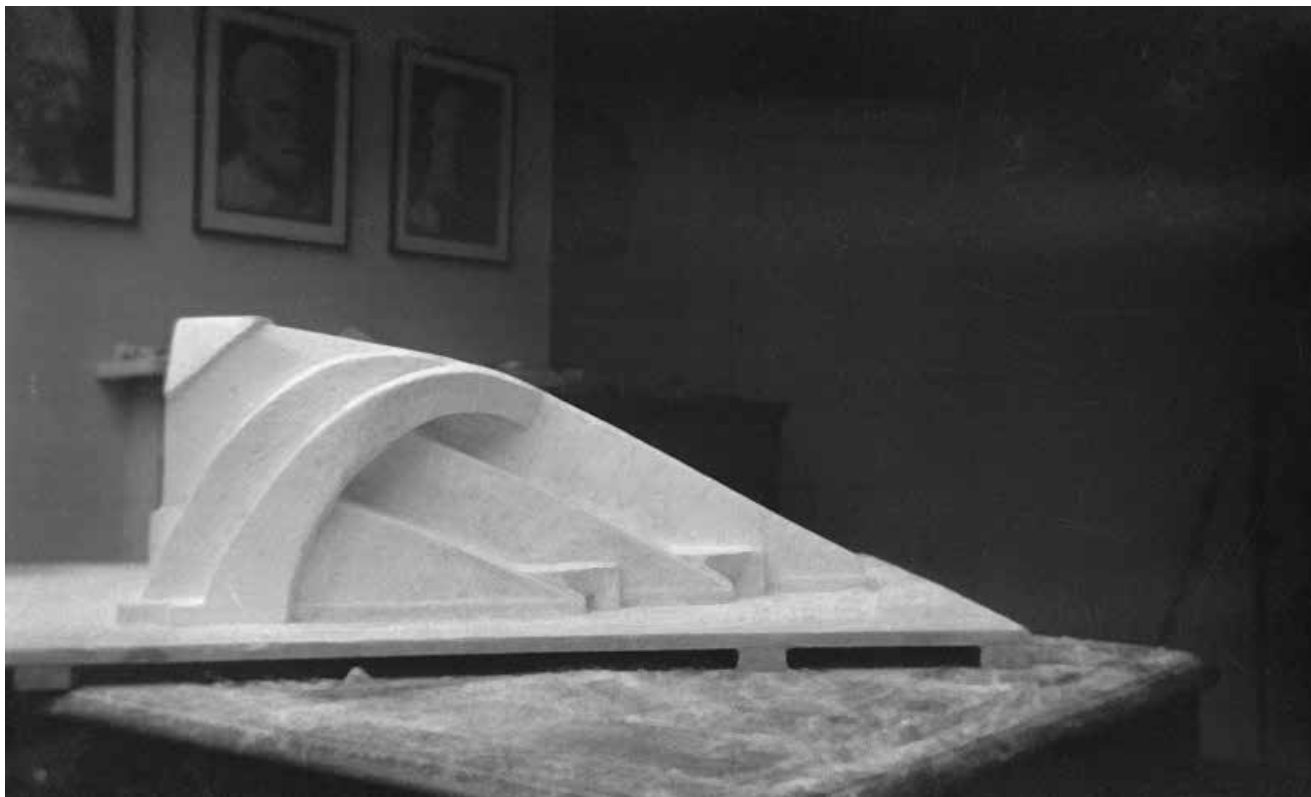
U razmatranje se, pritom, uzimaju termini kao što su »kubokonstruktivizam«, »kubofuturizam« ili »kubistički ekspresionizam«, koji upućuju na to da se formalne osobine geometrizirajućih tendencija u skulpturi manifestiraju u različitim stilskim pravcima.

U prije objavljenim stilsko-morfološkim razmatranjima modernističke sastavnice u briselskom opusu Oscara Nemona zaključeno je kako se tu radi o »svojevrsnom derivatu sklonom utjecajima stilova čija se morfologija zasniva na geometrijskoj stilizaciji, od kubizma do konstruktivizma i *art déco*«. ⁵² Pri stilsko-morfološkoj analizi Nemonove plastike pojam »kubizam« uzima se uvjetno, u smislu načela oblikovanja prisutnog u oblikovnim tendencijama koje se manifestiraju kroz poslijeratne derivacije kubističkog stila, začetog početkom 20. stoljeća, odnosno koje iz stilske formacije kubizma proizlaze.

Za razliku od modela *Centra univerzalne etike*, koji se može promatrati i kao svojevrsno kiparsko djelo (sl. 12), Nemonove geometrizirane skulpture nemaju veze s impersonalnim i apstraktnim konstrukcijama ruskoga konstruktivizma. Nemon se, naprotiv, zadržava na figuraciji, k tome radi i portret. Za razliku od konstruktivističkih kipara, Nemon se ne bavi problemom prostornih relacija i odnosom volumena i prostora. Jedina skulptura koju bi se moglo stilski interpretirati kao djelo što se uklapa u konstruktivistički idiom jest *Geometrijska kompozicija s dvije figure* (sl. 7). Taj rad, primjerice, donekle reminiscira konstrukcije belgijskog slikara i kipara Georgesa Vantongerlooa, suosnivača pokreta *De Stijl*. ⁵³

Neki od Nemonovih crteža i skica (sl. 13, 14) mogu se također dovesti u vezu s konstruktivističkim oblikovanjem, ali i s *art décoom*, odnosno s onim stilsko-morfološkim sredstvima u oblikovnom registru *art décoa* kojima se pri oblikovanju ljudske figure primjenjuje geometrijska stilizacija.

Art déco svakako ulazi u obzir pri stilskoj interpretaciji Nemonove modernističke plastike. Pitanje je ipak mogu li se Nemonovi radovi, kao što su *Portret Pierrea de Soetea*, *Etude pour Le Négateur* ili reljefne figure interpretirati kao *art déco* skulpture samo zbog toga što su oblikovane geometrijskom stilizacijom, koja je jedno od formalnih obilježja *art décoa*? Može li se u tim Nemonovim radovima uočiti dekorativna tendencija koja bi također bila korelativna s oblikovnim vokabularom *art décoa*? Nemonov način rada ne zasniva se

12. Oscar Nemon, Model Hrama/Centra univerzalne etike, druga skica, oko 1937.

Oscar Nemon, *Model of the Temple/Centre of Universal Ethics, second sketch, around 1937*

(HMIA, PON, 2004.21, Box 2, Temple of Universal Ethics, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore Institute Archive)

13. Oscar Nemon, skica geometrijski stiliziranih figura, oko 1930.
Oscar Nemon, sketch of geometrically stylized figures, around 1930
(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
Institute Archive)

14. Oscar Nemon, skica geometrijski stiliziranih figura, oko 1930.
Oscar Nemon, sketch of geometrically stylized figures, around 1930
(HMIA, PON, 2004.21, © Estate of Oscar Nemon; © Henry Moore
Institute Archive)

na kubističkoj ili kubofuturističkoj dekonstrukciji u smislu analitičkog razlaganja volumena na interpenetrirajuće plohe i geometrijske ravni, već na modelaciji figure pomoću geometriziranih ploha, a geometrijska stilizacija se pritom zadržava »na površini«, na oplošju skulpture. *Portret Pierrea de Soetea*, kao i rad *Négateur*, ne podliježu svojstvima slikovitosti, »naglašene ritmičnosti i linearnosti, simetričnosti ili elegantne finoće poza i pokreta«, karakterističnima za *art déco* stil,⁵⁴ a nemaju ni elemente *art déco* ikonografije. S druge strane, njihova jasna figurativna referencijalnost, kao i geometrijska stilizacija koja po načelu plošnosti shematski aktivira dekorativni govor čistih, zaglađenih ploha, posve su bliske stilu *art décoa*.

Art déco doista funkcionira kao »bilingvalni« sustav u kojemu su spojeni tradicija i moderna, i po tome bi se artdekoovsku geometrijsku stilizaciju moglo interpretirati kao kubizam »razvodnjen« po ukusu umjerenog modernizma. Koliko je *art déco* vezan uz tradiciju, a koliko je udaljen od avangarde, govori činjenica njegove privrženosti (figurativnoj) tradiciji – on svojim umjerenim modernizmom predstavlja »potragu za novim oblicima, koja nikada ne pogađa u srž, već se zadržava na površini, tekući tiho u rijeci tradicije«. ⁵⁵ Nemonove modernističke skulpture, kao što su *Portret Pierrea de Soetea* i *Négateur*, treba razmatrati upravo u tome kontekstu.

Ekspresionizam je također bio jedan od izvora Nemonove inspiracije, pri čemu se njegovi briselski radovi ne mogu

povezati s izobličenim studijama ljudskih glava koje je radio u Beču 1924./1925. godine. Treba ih razmatrati u kontekstu utjecaja flamanskog ekspresionizma, kao jedne od dominantnih manifestacija modernizma u Belgiji između dvaju svjetskih ratova. Nemonovi reljefi sa skvrčenim figurama prelomljenih ekstremiteta (sl. 9, 11) imaju obilježja geometriziranog ekspresionizma, odnosno ekspresionističko-kubističke stilizacije.

Zaključna razmatranja uz kritičku valorizaciju modernističke sastavnice Nemonova kiparskoga opusa u briselskome periodu

Kada se prema postojećoj dokumentaciji nevelikog broja radova pokuša napraviti inventura onoga što je Nemon radio na liniji modernizma, uvida se stilsko-morfološka heterogenost njegovih realizacija, što govori o eksperimentalnom karakteru i istraživanju različitih izričajnih mogućnosti koje su mu u kontekstu suvremenih modernističkih tijekova tada bile na raspolaganju. O tome govori i činjenica da su mu skulpture ostale u stadiju studija i u materijalu modelacije – glini, rjeđe kao odljevi u gipsu, kao i to što je na fotografijama nekih od radova intervenirao crtajući po njima olovkom, ističući postojeće detalje ili dodajući nove.

Arhivske fotografije i crteži, nastali tijekom 20-ih i 30-ih godina u Bruxellesu, potvrđuju Nemonovu naklonost

stilsko-morfološkom fenomenu »kiparstva oštroga brida«. Geometrizirajuće tendencije u skulpturi, kanalizirane postkubističkim i konstruktivističkim oblikovnim idiomima kroz artdekoovski filter, kod Nemona su se manifestirale u različitim likovnim medijima – crtežima, skulpturama i plaketama. Tomu oblikovnom sustavu pristupao je stupnjevito, od jednostavnije i vrlo suzdržane primjene geometrizma na portretima, sve do temeljite geometrijske stilizacije figura.

U kontekstu hrvatskoga modernog kiparstva, sve to potvrđuje Nemonu kao jednoga od iznimno rijetkih kipara koji su se između dvaju svjetskih ratova bavili istraživanjem oblikovnih mogućnosti postkubističke, odnosno geometrijske stilizacije te konstruktivizma.

U hrvatskom modernom kiparstvu između dvaju svjetskih ratova do sada nisu utvrđeni tipični primjeri usvajanja kubičnog (postkubističkog) ili konstruktivističkog stilsko-morfološkog izričaja. Jednako tako, nisu utvrđene izrazite pojave sustavne geometrijske stilizacije i geometrijskog sažimanja kiparske forme. Detektiranje i kategoriziranje postkubističkih, odnosno geometrizirajućih tendencija u skulpturi, međutim, ne treba biti suviše strogo i isključivo jer, kako zapaža Grgo Gamulin, »svođenje na elementarne oblike nije

ni kod kubista bilo uvijek isključivo geometrijsko (rezano i uglato)«. ⁵⁶ Geometrizirajuće tendencije, u svakom slučaju, predstavljaju efemernu pojavu u hrvatskome modernom kiparstvu. Svode se, prvenstveno, na »deduktivno izvedene, tj. sintetizirane oblike« ⁵⁷ i na usamljene rane primjere, poput nekolicine djela Ferde Ćusa, zatim na djela generacije kipara koju je okupljao *Proletni salon*, poput Petra Pallavicinija, ili pak na nešto kasnije doticaje s *art décoom*, primjerice u pojedinim djelima u opusima Ivana Meštrovića ili Romola Venuccija. U opusu Oscara Nemona, međutim – koji je djelovao »dislocirano«, na samom rubnom dijelu korpusa hrvatskog kiparstva moderne – te su tendencije bile znatno izraženije.

Nemon nije ustrajao u svome modernističkom izričaju – sudeći prema broju sačuvanih i dokumentiranih radova treba zaključiti kako se i u Nemonovu slučaju ipak radi samo o prolaznoj fazi ili kratkoročnom interesu na razini eksperimentiranja. Unatoč, međutim, reduciranosti njegova modernističkoga kiparskog stvaranja, Oscara Nemona treba smatrati jednim od sudionika briselske modernističke međuratne likovne scene, iako nije bio glavnim protagonistom, već je odigrao epizodnu ulogu.

Bilješke

* Ovaj rad skraćena je i prerađena verzija istoimenog poglavlja autorove doktorske disertacije *Život i djelo kipara Oscara Nemona*, obranjene na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2020. godine

1

Oscar Nemon (1906. – 1985.), kipar rođen u Osijeku, glavninu svoga kiparskoga opusa ostvario je izvan Hrvatske, profilirajući se u Bruxellesu (1925. – 1936.) te u Velikoj Britaniji (1936. – 1985.) prvenstveno kao portretni kipar. U recentnoj literaturi vidjeti u: DANIEL ZEC, *Osječki kipari prve polovice 20. stoljeća: Leović, Živić, Nemon, Švigel-Lešić*, Osijek, Muzej likovnih umjetnosti, 2014., 180–229; DANIEL ZEC (prir.), *Oscar Nemon: memoari, eseji, osvrti i zapisi*, Osijek, Muzej likovnih umjetnosti, 2016.; AURELIA YOUNG I JULIAN HALE, *Finding Nemon, The Extraordinary Life of the Outsider Who Sculpted the Famous*, London, Chicago, Peter Owen, 2018.; DANIEL ZEC, *Život i djelo kipara Oscara Nemona*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2020.

2

VLASTIMIR KUSIK, Oscar Nemon (1906.–1985.), prilozi biografiji nepoznatog kipara [izlaganje sa znanstvenog skupa 5. kongresa društava povjesničara umjetnosti Jugoslavije], *Peristil*, 31–32 (1988./89.), 359–361; VLASTIMIR KUSIK, Nemon, u: Vlastimir Kusik, *Adresa: Eseji, kritike, kolumne i ostalo*, Osijek, Matica hrvatska Osijek, 2007., 159–179.

3

DANIEL ZEC (bilj. 1, 2014.), 223–226.

4

DANIEL ZEC, Oscar Nemon's System of Universal Ethics, u: Dragan Damjanović – Lovorka Magaš Bilandžić – Željka Miklošević – Jeremy F. Walton (ur.), *Art and Politics in Europe in the Modern Period, Conference Proceedings*, Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, 2019., 41–52.

5

Vlastimir Kusik, Intervju s Oscarom Nemonom, Osijek, 1980., audiozapis, arhiva Muzeja likovnih umjetnosti, Osijek (dalje: Arhiva MLU).

6

Nemonov dojam o sovjetskom paviljonu na Svjetskoj izložbi u Parizu 1925. godine provlači se u izvornim verzijama triju različitih poglavlja njegovih memoarskih bilješki: »Pariz«, »Izložba 1937.«, »Nepriznati zakonodavac«, Arhiva MLU.

7

OSCAR NEMON, Nepriznati zakonodavac, u: DANIEL ZEC (bilj. 1, 2016.), 180.

8

OSCAR NEMON, Nepriznati zakonodavac, u: DANIEL ZEC (bilj. 1, 2016.), 179.

9

OSCAR NEMON, Nepriznati zakonodavac, u: DANIEL ZEC (bilj. 1, 2016.), 179, 180; OSCAR NEMON, Pariz, u: DANIEL ZEC (bilj. 1, 2016.), 44, 47.

- 10
OSCAR NEMON, *1937 Exhibition*, rukopis, Arhiva MLU.
- 11
PIERRE LOZE, Formalismes et tendances décoratives dans l'art de l'entre-deux-guerres, u: Pierre Loze (ur.), *Art Déco Belgique 1920 – 1940* (katalog izložbe), Bruxelles, Musée d'Ixelles – Editions I.P.S., 1988., 15.
- 12
SERGE GOYENS DE HEUSCH, *L'Avant-Garde des Années 20 en Belgique*, u: *L'Avant-garde des années 20 en Belgique* (katalog izložbe), Bruxelles, Galerie Patrick Derom, 1992., 7, 8.
- 13
SERGE GOYENS DE HEUSCH, *7 Arts: Bruxelles 1922–1929, un front de jeunesse pour la révolution artistique*, Bruxelles, Ministère de la Culture Française de Belgique, 1976., 17.
- 14
MICHAEL PALMER, *D'Ensor à Magritte: Art Belge, 1880 – 1940*, Bruxelles, Editions Racine, 1994., 170, 172.
- 15
O *7 Arts* vidi u: SERGE GOYENS DE HEUSCH (bilj. 13); FERNAND VERHESEN, *7 Arts et l'avant-garde poétique*, u: Michel Otten – Roland Beyen – Pierre Yerles (ur.), *Études de Littérature française de Belgique offertes à Joseph Hanse*, Bruxelles, Éditions Jacques Antoine, 1978., 335–347; SERGE GOYENS DE HEUSCH (bilj. 12).
- 16
Umjetnici uključeni u grupu *7 Arts*: Pierre Bourgeois, Victor Bourgeois, Victor Servranckx, Pierre-Louis Flouquet, Josef Peeters, Karel Maes, René Magritte, Marcel Bagniet, Jean-Jacques Gailliard, Marc Eemans, Félix De Boeck, Stanislas Jasinski.
- 17
FRANCIS MUS I HANS VANDEVOORDE, »Streetscape of new districts permeated by the fresh scent of cement«: Brussels, the avant-garde, and internationalism, u: Peter Brooker – Sascha Bru – Andrew Thacker – Christian Weikop (ur.), *The Oxford Critical and Cultural History of Modernist Magazines. Vol. III. Europe 1880 – 1940, Part I*, Oxford, Oxford University Press, 2013., 358.
- 18
Zenitosophie ou de l'énergetique du Zenithisme createur, *7 Arts*, 3 (1924.–1925.), br. 20, Bruxelles, 19. ožujka 1925., 2; Notre enquête, Reponse Serbe Le Zenithisme par Lioubomir Mitich, *7 Arts*, 3 (1924.–1925.), br. 22, Bruxelles, 2. travnja 1925., 1.
- 19
OSCAR NEMON, Bruxelles, u: DANIEL ZEC (bilj. 1, 2016.), 66.
- 20
Kao u bilješki 5.
- 21
Jean Louis Scutenaire (1905. – 1987.), belgijski pisac i pjesnik, pripadnik jezgre nadrealističkog pokreta u Bruxellesu, Magritteov prijatelj.
- 22
Tvorenica *bibidal* je Magritteova invencija. Moguće značenje: »nacvrčan«.
- 23
René Magritte, pismo Jean Louisu Scutenaireu, London, 1. 3. 1937., Archives et Musée de la Littérature, Bruxelles, Magritte, correspondance (1937/02–03), AML 06782/0007.
- 24
JACQUES MEURIS, *René Magritte*, Köln, Taschen, 2007., 212; ABRAHAM MARIE HAMMACHER, *René Magritte*, New York,
- Harry N. Abrams, 1985., 17, 43; PATRICK ROEGIERS, The self-resistant René Magritte, u: Daniel Abadie (ur.), *Magritte*, New York, Distributed Art Publishers, 2003., 47; RENILDE HAMMACHER, Edward James and René Magritte, magicians of the surreal, u: Daniel Abadie (ur.), *Magritte*, New York, Distributed Art Publishers, 2003., 246.
- 25
Edouard Léon Théodore Mesens (1903. – 1971.), belgijski umjetnik, glazbenik, pisac, izdavač, organizator izložbi i trgovac umjetninama, pripadnik briselskog krila nadrealista.
- 26
JAMES KING, *Roland Penrose: The Life of a Surrealist*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2016., 129–130.
- 27
London Bulletin <https://monoskop.org/London_Bulletin> (pri-
stupljeno 27. 5. 2018.).
- 28
Hommage à Freud, *London Bulletin* (ur. E. L. T. Mesens), The London Gallery Ltd., 4–5 (srpanj 1938.), 23.
- 29
VLASTIMIR KUSIK (bilj. 2, 2007.), 169.
- 30
Nemon je stanovao i imao atelijer na sljedećim adresama u Bruxellesu: Av. de la Renaissance 35 (1926.); Pl. de Louvain 24 (1927.); R. de Ligne (1927.); R. de la Glaciere 15, Saint Gilles (1929.); R. de l'Orge 16, Ixelles (1930. – 1935.); R. Thérésienne 8 (1935. – 1940.). Te su adrese zabilježene u registrima popisa stanovništva u Bruxellesu (Archives de la Ville de Bruxelles). Izvor: MICHEL MARIËN, *de Bremaecker médailleur 1879–1963* [doktorska disertacija], Université catholique de Louvain, Faculté de philosophie, arts et lettres, Dissertations doctorales, Histoire de l'art, Louvain, 2000., 213. Datum boravka na zadnjoj adresi, naznačen u navedenom izvoru, nije precizan. Nemon je već 1938. godine bio definitivno preselio u Englesku. Atelijer u R. Thérésienne 8 imao je već 1934. godine.
- 31
Magritte je od 1922. do 1927. godine živio sa svojom suprugom Georgette u malom stanu na sjeveru Bruxellesa, zatim je s njom živio u Parizu do 1930. godine. Vrativši se iz Francuske, živio je 24 godine u stanu u ulici Essegheem, gdje se danas nalazi René Magritte Museum. U arhivu René Magritte Museuma nema spomena o Oscaru Nemonu. Na podacima zahvaljujem Chloé Thibault, kustosici René Magritte Museuma u Bruxellesu.
- 32
O Nemonovim »skulpturama nadrealističke imaginacije« i o tome da je »krugu belgijskih nadrealista pripadao po liniji prijateljstva i po svojem radu« nagađa V. Kusik, ali bez adekvatnih dokaza, VLASTIMIR KUSIK (bilj. 2, 1988./89), 361.
- 33
Nemon 1935. godine piše kako tu svoju veliku kompoziciju namjera uskoro završiti »te je za nekoliko dana odliti u gipsu«. Na njoj je radio mjesec i pol dana, a tek sada shvaća »u kakvu se avanturu upustio«: Oscar Nemon, pismo Simonni Hottet Dear, Bruxelles, 12. 11. 1935., br. 02293, La Bibliothèque royale de Belgique.
- 34
Na pozivnici za tu izložbu pisalo je: »Kipar Oscar Nemon Vas sa zadovoljstvom poziva da posjetite njegov atelje u kojem će od 4. do 26. travnja od 14 do 18 h biti izložena njegova posljednja djela. Tom prilikom želja mu je da izrazite Vaše cijenjeno mišljenje u vezi skulpture čije dimenzije ne dopuštaju prijenos u izložbeni

- prostor«. Oscar Nemon, pozivnica za izložbu, 4. – 26. 4. 1936., Henry Moore Archive, Leeds (dalje: HMIA), PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 35
BIBIANE FRÉCHÉ, Surrealism in Belgium between the Wars, u: Nathalie Aubert – Pierre-Philippe Fraiture – Patrick McGuinness (ur.), *From Art Nouveau to Surrealism: Belgian Modernity in the Making*, London, Routledge, 2007., 169.
- 36
DANIEL ZEC, *Kiparstvo u Osijeku između dva svjetska rata*, magistarski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2011., 154–155; DANIEL ZEC (bilj. 1, 2014.), 223–224.
- 37
DANIEL ZEC (bilj. 36), 154–155; DANIEL ZEC (bilj. 1, 2014.), 223–224.
- 38
Le jeune sculpteur yougoslave... [novinski izrezak], *Le Soir illustré*, 4. svibnja 1929., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 39
Art moderne! [novinski izrezak], *La Gazette de Charleroi*, 10. travnja 1929., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 40
Ce monsieur... [novinski izrezak], *Mon Copain*, Antwerpen, nepoznat datum (1929.), HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 41
Naši umjetnici u tuđini. Osječki kipar Oskar Neumann u Bruxellesu, *Hrvatski list*, Osijek, br. 149, 2. lipnja 1929., 5.
- 42
Salon de 1929, Exposition annuelle des beaux-arts (katalog izložbe), Paris, Société des Artistes Français, 1929., 204.
- 43
Nemon je trebao izlagati u jednoj drugoj briselskoj galeriji, Galerie d'art Kodak, gdje je planirao izložiti mnogo veći broj radova. Oscar Nemon, pismo Belli Neuman, Bruxelles, 12. 11. 1930., rukopis, 4 str., HMIA, PON, 2004.21, Box 7.
- 44
Un ensemble d'œuvres... [novinski izrezak], *Le Soir*, Bruxelles, 7. studenoga 1930., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 45
Un sculpteur de grand talent: Oscar Neumann [novinski izrezak], *La Meuse*, Liège, 8. studenoga 1930., 3, HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 46
Pour la première fois... [novinski izrezak], *Le Peuple*, Bruxelles, 9. studenoga 1930., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 47
Au même salon... [novinski izrezak], *La Nation Belge*, Bruxelles, 10. studenoga 1930., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 48
Oscar Neumann [novinski izrezak], *Journal de Charleroi*, 10. studenoga 1930., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 49
Marguerite Devigne (1884. – 1967.), belgijska povjesničarka umjetnosti, specijalistica za skulpturu i kustosica Kraljevskog muzeja likovnih umjetnosti u Bruxellesu. Bila je prva žena koja je u Belgiji (1912.) doktorirala povijest umjetnosti.
- 50
MARGUERITE DEVIGNE, Léonide Frechkop et Oscar Neumann [novinski izrezak], *L'Horizon*, Bruxelles, 15. studenoga 1930., HMIA, PON, 2004.21, Box 4, Scrapbooks.
- 51
Povratak osječkog umjetnika iz tuđine, *Hrvatski list*, Osijek, br. 114, 26. travnja 1934., 8.
- 52
DANIEL ZEC (bilj. 1, 2014.), 224.
- 53
Vantongerloo, koji je djelovao u Parizu, bio je jedan od triju vodećih figura belgijskog konstruktivizma, uz Servranckxa i Peetersa, koji su djelovali u Belgiji. Vidi u: MICHAEL PALMER (bilj. 14), 173.
- 54
O *art déco* u kiparstvu vidi u: IRENA KRAŠEVAC, Hrvatsko kiparstvo u doticaju s *art déco*, u: Miroslav Gašparović – Anđelka Galić (ur.), *Art déco. Hrvatska umjetnost između dva rata*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 2011., 120–121.
- 55
PIERRE LOZE (bilj. 11), 10, 19.
- 56
GRGO GAMULIN, *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća*, Zagreb, Naklada Naprijed, 1999., 211.
- 57
GRGO GAMULIN (bilj. 56), 232.

Summary

Daniel Zec

The Modernist Component in Oscar Nemon's Oeuvre and the Context of Modernism and Avant-garde Movements in Brussels (1925–1936)

The paper sheds new light on the artistic formation of sculptor Oscar Nemon as related to modernism and his participation in the modernist movements on the Belgian art scene during his stay in Brussels (1925–1936). His inspiration with Constructivism, post-Cubism, and geometric stylization has been interpreted in the context of contemporary movements, art groups, and their protagonists in Brussels during the 1920s and 1930s. Nemon's connections with René Magritte and Surrealism have been analysed. The hitherto unexplored examples of modernist sculpture in Nemon's Brussels opus have been analysed, stylistically determined and evaluated with regard to Cubism, Constructivism, Art Deco, and Expressionism as the stylistic determinants.

Nemon's modernist sensibility developed just before his arrival in Brussels. The key event was his visit to the *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* in Paris in 1925, where he was deeply impressed by Konstantin Melnikov's constructivist Soviet pavilion and an exhibition of contemporary Russian artists. Another immediate source of Nemon's inspiration with Constructivism, post-Cubism, and geometric stylization is to be sought in the context of contemporary movements, art groups, and their protagonists in Brussels during the 1920s and 1930s.

An archival source has been used to support the previously known fact that Nemon was in contact with the surrealist painter René Magritte. However, Nemon and Magritte first met in London in 1937 – according to a letter by Magritte – and not in Brussels, as previously thought. Nemon's claim that he was “in a group together with Magritte” is linked to

the events of 1937 and 1938 and concerns Magritte's stay in London, his talk at the London Gallery, and the launch of the *London Bulletin*. An article with photographs of Nemon's portrait sculptures of Sigmund Freud was published in the July 1938 issue of the *London Bulletin*. In contrast, there is no confirmation of Nemon's affiliation with the Belgian or international surrealist circles in terms of either artistic expression or participation in the work of the Brussels Surrealists.

With Nemon, these geometrizing tendencies in sculpture, channelled by the post-cubist and constructivist formal idioms through the filter of Art Deco, were manifested in various artistic media – drawings, sculptures, and plaques. In the context of Croatian modern sculpture, all this affirms Nemon as one of the extremely rare sculptors who in the period between the two world wars engaged in research on the formal possibilities of post-Cubism, geometric stylization, and Constructivism.

Nemon did not persist in his modernist expression – judging by the number of his preserved and documented works, it may be considered as merely a passing phase or short-term interest at the level of experimentation. Nevertheless, despite his modest modernist sculptural oeuvre, Oscar Nemon should be considered as one of the participants in the Brussels modernist art scene of the interwar period, although he was not its main protagonist, but played an episodic role.

Keywords: Oscar Nemon, sculpture, modernism, avant-garde, Cubism, Constructivism, Art Deco, Surrealism, Brussels